

HERMENEUTINĖ TEKSTO INTERPRETACIJA. ATVEJO ANALIZĖ

KRISTINA ABROMAVIČIŪTĖ, LIGIJA KAMINSKIENĖ

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Vertimo studijų katedra

kristina.abromaviciute@yahoo.com

ligija.kaminskiene@gmail.com

Šio straipsnio dėmesio centre – hermeneutinė vertimo teorija ir jos taikymo aspektai. Hermeneutinė vertimo teorija išsivystė, kaip atskleidžiama darbe, iš pažinimo, t. y. hermeneutinės, filosofijos krypties, ypač iš Hanso Georgo Gadamerio (1900–2002) pažinimo interpretacijos, ir buvo pritaikyta vertimui kaip specifinei pažinimo sričiai. Vokietijos hermeneutinės vertimo teorijos mokykla, išaugusi šalia funkcionalizmo krypties, ir jos ryškiausi atstovai – Hansas Georgas Gadameris (2006), Fritzas Paepcke (1986), Radegundis Stolze (1992, 2003, 2011), Sigrida Kupsch-Losereit (2008) – suformulavo teorinę nuostatą, kad vertimas yra visų pirma pažinimas ir supratimas, taip pat interpretacija. Kadangi vertimas – tai teksto ir jo reprezentuojamos kultūros interpretacija, taigi ir socialinė paslauga, kurios užduotis – sėkmingas bendravimas tarp kultūrų, o ne lingvistinis žinios ar fakto perdavimas. Laikantis tokios nuostatos, itin didelę reikšmę įgyja vertėjo interpretacinis teksto supratimas, hermeneutinio pažinimo nulemtas vertėjo santykis su tekstu. Šiame darbe atlikta teisinių tekstų analize siekiama tai patvirtinti ir atskleisti. Straipsnyje remiamasi R. Stolze aptariamais kalbos specialiesiems tikslams (dalykinės kalbos) interpretacijos aspektais, be to, jie sujungiami su funkcionalizmo atstovės Christiane's Nord (2005) išskirtais ekstratekstiniais veiksniais, pagal kuriuos mokslininkė siūlo analizuoti visus tekstus, nepriklausomai nuo žanro, mokslo srities ir kt. – tai leidžia pailustruoti, kaip sąveikaujant dviem teorijoms atsiskleidžia vertėjo pasirengimas versti tekstą dar nė nepradėjus tradiciškai suvokiamo vertimo darbo – kodų kaitos.

ĮVADAS

Vertėjo santykis su tekstu vertimo studijose nagrinėjamas jau daugelį dešimtmečių. XX a. 7-ajame dešimtmetyje vertimo teoretikas Hansas J. Vermeeris (1996) pirmasis pradėjo kalbėti apie vertimo užduotį, jo tikslą (*scopos*), o Katharina Reiss, kuri, kaip ir H. J. Vermeeris, laikoma funkcionalizmo atstove, tą patį vertimo tikslą (*scopos*) vadino kitaip – teksto funkcija (Černiuvienė 2013, 117). Būtent K. Reiss (2005) viena iš pirmų-

jų pradėjo kalbėti apie funkcijos kategoriją. Nors šių funkcionalizmo atstovų darbuose vertimo tikslas apibrėžiamas nevienodai, tiek H. J. Vermeeris, tiek K. Reiss siekė įrodyti, jog priklausomai nuo tikslo tą patį tekstą galima išversti skirtingai. C. Nord (2005), aprašydama vertimo teksto analizės procesą, atkreipė dėmesį į tai, kad tekstas nėra izoliuotas nuo aplinkos, kad jį veikia daugybė išorinių, ekstratekstinių, veiksnių – tiek kuriant, tiek skaitant ir interpretuojant. Trečiojo tūkstantmečio lūžyje vertimo užduotis įgavo naują interpretaciją – ji tapo suprantama kaip autoriaus, vertėjo ir skaitytojo santykis, o pastarąjį dešimtmetį išryškėjo toks vertėjo santykis su tekstu, kurį galima apibūdinti kaip interpretacinį teksto supratimą. Jo reikšmė aptariama remiantis R. Stolze (2011) teorinėmis nuostatomis, mat ši mokslininkė bene nuosekliausiai atskleidė hermeneutikos teorijos santykį su vertimo praktiniais aspektais. Taigi teksto interpretacinio supratimo, kaip hermeneutinės nuostatos, svarbiausi aspektai bus pateikti analizuojant vertėjo pasirengimą versti ir sujungiami su C. Nord pasiūlyta ekstratekstinių veiksnių, kurie veikia vertėjo apsisprendimą versti arba ne ir verčiant priimamus sprendimus, atmintine.

TEORINĖS NUOSTATOS

Tai, kad vertimas prasideda ne kalbos, o teksto, kaip objekto, interpretacijos lygmenyje, siejama su viena iš XX amžiaus filosofijos krypčių – hermeneutika – ir iš jos išsirutuliojusia hermeneutine vertimo prigimties interpretacija. H. G. Gadameris (2006), remdamasis, tačiau ne visada sekdamas Martinu Heideggeriu (1889–1976), teigė, jog fakto ar faktų interpretacija yra supratimas ir pažinimas. Jokia interpretacija nėra galutinė, ji visada palieka tam tikrą nežinomybės lauką, kuriam vėl reikalinga interpretacija. Tai buvo sąlyginai įvardyta kaip hermeneutinis pažinimo ratas – niekada nesibaigiančios interpretacijos ratas. Apibendrinamas H. G. Gadameris teigė, jog „hermeneutinė idėja yra skirta ne tiek įrodyti, kad egzistuoja ratas, kiek pagrįsti, jog šis ratas turi ontologiškai teigiamą reikšmę. Tokia apibrėžtis bus aiški kiekvienam vertėjui, kuris žino, ką daro. Norint teisingai interpretuoti reikia saugotis savavališkų minčių ir apribojimų, nulemtų nepastebimų mąstymo įpročių, ir nukreipti žvilgsnį į daiktus (kurie, kalbant apie literatūros kritiką, yra prasmingi tekstai, vėlgi susiję su objektais)“¹ (Gadamer

¹ ...hermeneutical reflection is not so much to prove that there is a circle as to show that this circle possesses an ontologically positive significance. The description as such will be obvious to every interpreter who knows what he is about. All correct interpretation must be on guard against arbitrary fancies and the limitations imposed by imperceptible habits of thought, and it must direct its gaze 'on the things themselves' (which, in the case of the literary critic, are meaningful texts, which themselves are again concerned with objects).

2006, 269). Vadinasi, hermeneutiniu ratu išreiškiamas paradoksas: siekiant suprasti dalis, reikia suprasti visumą, o užsibrėžus tikslą suprasti visumą būtina suprasti dalis. Toks yra vertėjo pažinimo ratas – gilinantis į visumos pažinimą, tenka gilintis į dalies pažinimą, o pažinus dalį prireikia iš naujo interpretuoti visumą, tarsi spirale skverbiantis vis gilyn į (teksto) pažinimą, tačiau niekada nepasiekiant absoliuto.

H. G. Gadameris teigė, jog toks pažinimo ratas grindžiamas tradicija – tik tas, kuris suvokia, kas yra potėpis ant drobės, gali suvokti, kas yra paveikslas; o tas, kuris niekada nematė tokios meno raiškos, negalės jo interpretuoti². Maža to, kuo gilesnis tradicijos ir kultūros pažinimas, tuo platesnės interpretacijos galimybės. Interpretacijos procesas, pasak H. G. Gadamerio, realizuojamas per dialogą, o jos teisingumas ar klaidingumas – per praktiką. H. G. Gadameris pateikia tokią hermeneutikos apibrėžtį: „hermeneutika yra filosofinė supratimo teorija, teigianti, jog visi supratimo atvejai susideda ne tik iš interpretacijos, bet ir iš taikymo“³ (Gadamer cit. Schmidt 2006, 2).

Radegundis Stolze vertimą apibūdina taip: „kelių autorių sukurto teksto kaip socialinės paslaugos, kurios pagrindinis tikslas yra bendravimas tarp skirtingų kultūrų, o ne tiesiog lingvistinis tam tikros žinios perdavimas, pateikimas“⁴ (Stolze 2011, 9). Apibūdinama vertimo santykį su pažinimo hermeneutika, R. Stolze kelia vertėjo santykio su tekstu klausimą: „siekiant suprasti, tiesa pati atsiskleidžia subjektui, o ne subjektas ją atranda. Kyla klausimas, kas atsitinka su mumis, kai mes suprantame (o tai taikoma ir vertėjams)“⁵ (Stolze 2011, 55).

Taigi vertimas prasideda nuo teksto supratimo, o apibrėždamas supratimo sąvoką H. G. Gadameris pažymi, jog supratimas – tai reikšmės atkūrimas, kai informacija dalijasi du protai, kurie suvokia vienas kitą remdamiesi vienodomis formomis. Tuo pačiu metu dialoge dalyvaujančių protų interpretacija veda hermeneutiniu kūrybos keliu, sujungiančiu bendrą supratimą su subjektyvia vidine visuma ir suteikiančiu galimybes naujai interpretuoti tai, kas patiriama. Taigi subjektyvumas neatsiejamai susijęs su interpretacijos – ir vertimo – procesu. Verta atkreipti dėmesį, jog jo minimas

² *Thus, to take a simple example, if we wish to understand some particular artwork, we already need to have some prior understanding of that work (even if only as a set of paint marks on canvas), otherwise it cannot even be seen as something to be understood.* <https://plato.stanford.edu/entries/gadamer/>

³ *...hermeneutics is the philosophical theory of knowledge that claims all cases of understanding necessarily involve both interpretation and application.*

⁴ *...co-authored text production in the sense of a social service for the intercultural communication, rather than an interlinguistic transfer.*

⁵ *In understanding, truth reveals itself to the subject, it is not detected through analysis by the latter. The question is: what happens to us when we understand, and this is also relevant for translators.*

„interpretuotojas“ (Gadamer 2006, 512) atlieka tą pačią užduotį kaip ir profesionalus interpretuotojas, t. y. vertėjas.

Apskritai, remiantis hermeneutikos teorija, viena iš svarbiausių vertėjo užduočių yra sugebėjimas suvokti ir išversti bet kokį tekstą pagal savo suvokimo ribas. H. G. Gadameris kalba apie tai, ką būtent interpretacija reiškia hermeneutikoje, ir teigia, jog interpretacija yra glaudžiai susijusi su vertimu: „Vertimas, kaip ir visa interpretacija, yra akcentavimas. Vertėjas turi suprasti, kad akcentavimas yra dalis jo užduoties. Aišku, jis neturi leisti sau laisvai interpretuoti tų vietų, kurių nesuprato“⁶ (Gadamer cit. Stolze 2011, 91).

Vertimo tikslas – tai ne tik minčių perteikimas kitais žodžiais, bet ir paieškos procesas, per kurį atrandami kriterijai, kuriais remiantis priimami sprendimai verčiant, tarkim, teisinį ar literatūrinį tekstą.

R. Stolze teigia, kad vos užmetę akį į literatūros kūrinį ieškome šalies, epochos, redaktoriaus ar autoriaus. O neliteratūriniame tekste siekiame nustatyti, kokiai humanitarinių ar tikslųjų mokslų sričiai tekstas priklauso, koks yra teksto pažangos lygis (ar tai senas, ar naujas tekstas) arba kokia yra publikacijos terpė (pvz., dokumentinis filmas ir pan.), ir taip išskirti keturias stambias dėmesio kategorijas, pagal kurias vertėjas suvokia ir sau klasifikuoja tekstus: kilmės nustatymo kategoriją (angl. *situative background*), diskurso srities kategoriją (angl. *discourse field*), reikšmės dimensijos kategoriją (angl. *meaning dimension*) ir predikatyvinių santykių kategoriją (angl. *predicative mode*). Tokia klasifikacija leidžia vertėjui susikoncentruoti į vienokią ar kitokią vertimo užduotį.

Kalbėdama apie hermeneutinę – suvokimo, o ne kalbinę – nuostatą vertime, R. Stolze (2011, 127) pateikia faktų, įrodančių, kad literatūrinių ir neliteratūrinių tekstų vertėjo žvilgsnis į vertimo tekstą skiriasi.

Aspektai, į kuriuos atsižvelgiama atliekant literatūrinio teksto analizę:

- 1) pirmosios (kilmės nustatymo) kategorijos aspektai – šalis, epocha, redaktorius, autorius, kultūrinė grupė, realijos ir geografiniai vardai;
- 2) antrosios (diskurso srities) kategorijos aspektai – tam tikra kultūros, socialinė aplinka, autoriaus ideologija ir (išreikšta tekste, žanre, teksto pateikimo formoje) pasaulėžiūra, žanras, teksto pristatymo metodas;
- 3) trečiosios (reikšmės dimensijos) kategorijos aspektai – pavadinimas, prasminiai žodžiai, izotopija, kultūros asociacijos, metaforos ir teminės eilutės;

⁶ *Translation, like all interpretation, is a highlighting. A translator must understand that highlighting is a part of his task. Obviously he must not leave open whatever is not clear to him.*

- 4) ketvirtosios (predikatyvinių santykių) kategorijos aspektai – kalbėtojo perspektyva, idiolektas, sakinio subjektai ir deiktikai, fokusavimas, veiksmažodžio laikas, ironija, citatos, intertekstualumas, registras ir t. t.

Aspektai, į kuriuos atsižvelgiama atliekant teisinio teksto analizę:

- 1) pirmosios (kilmės nustatymo) kategorijos aspektai – mokslo sritis ir jos pažangos lygis, laikas, autorius ir publikacijos terpė;
- 2) antrosios (diskurso srities) kategorijos aspektai – tam tikros disciplinos sritis, teksto tipas, komunikacijos lygmuo (eksperto ar mėgėjo) ir teksto funkcija;
- 3) trečiosios (reikšmės dimensijos) kategorijos aspektus – terminologinis konceptualizavimas (t. y. apibrėžtis / dedukcija – konvencija / interpretacija);
- 4) ketvirtosios (predikatyvinių santykių) kategorijos aspektai – šnekos aktai, frazės struktūra, pasyvo formos, įprasti teksto blokai, kalbėtojo nematomumo raiška, nuorodos, teksto rišlumo žymekliai, formulės ir išnašos.

Dėl ribotos šio darbo apimties jame analizuojami tik teisinio pobūdžio tekstai. Teisinio teksto analizė atliekama remiantis praktiniu hermeneutiniu teksto interpretacijos metodu. C. Nord (2005) išskiria konkrečius ekstratekstinius veiksnius – siuntėjas, intencija, gavėjas, terpė, vieta, laikas, motyvas ir teksto funkcija, pagal kuriuos ir atliekama teksto analizė. Pavyzdžiui, prieš pradėdamas versti vertėjas remiasi teksto kilmės nustatymo kategorija; tai reiškia, kad gerokai prieš pradėdamas analizuoti lingvistinę struktūrą ištiria, kokiame kontekste tekstas atsirado: iš kur yra tekstas; ką žinau apie šią kultūrą arba sritį – turėtų būti tekstinės informacijos apie kilmės šalį, teksto atsiradimo laiką, autorių, publikacijos vietą ir pan., kuri man padės suprasti užduoties objektą. Tokia informacija padeda priimti su vertimu susijusius sprendimus, nes vertėjas, jau turėdamas tam tikrą supratimą prieš versdamas, nuo pat pradžių gali sukcentruoti dėmesį į atitinkamų ženklų reikšmę: „Vertėjas turės susiorientuoti, kad suprastų, kas yra jam pačiam pažįstamo pasaulio dalis ir kas svetima, atsižvelgiant į kitokią kultūrą ar mokslo sritį, kuri nėra jo specializacija“ (Stolze 2011, 107).

Tuo pačiu principu galima būtų aptarti ir kitas tris kategorijas, tačiau bene aiškiausiai jas iliustruoja toliau pateikiama lentelė.

1 lentelė. R. Stolze dėmesio kategorijos ir C. Nord ekstratekstiniai veiksniai

Vertėjo skaitymas		Literatūra	Kalba specialie- siems tikslams	C. Nord ekstratekstiniai veiksniai
Supratimas	KILMĖS NUSTATYMO KATEGORIJA	Šalis, epocha, redaktorius, autorius, kultūrinė grupė, realijos ir geografiniai vardai	Mokslo sritis ir jos pažangos lygis, laikas, autorius ir publikacijos terpė	SIUNTĖJAS Kas yra teksto siuntėjas? Ar siuntėjas ir teksto autorius yra vienas ir tas pats asmuo? Ar būtent jam skiriamos subjekto instrukcijos? Ar jis yra teksto pateikimo arba dalyko ekspertas? Kokią informaciją apie siuntėją (pvz., amžius, geografinė ir socialinė kilmė, išsilavinimas, statusas, ryšys su dalyku ir pan.) galima gauti iš teksto aplinkos? Ar yra kokios nors informacijos, kuria remiantis būtų galima suprasti siuntėjo dalyko išmanymą? Ar galima siuntėjo arba su juo susijusio asmens paprašyti suteikti daugiau informacijos? Kokia dar informacija apie siuntėją gali išryškėti iš kitų situacijos veiksnių (terpės, vietos, laiko, motyvų, funkcijos)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gautais duomenimis ir siuntėjo požymiais, pagal kitas ekstratekstines dimensijas (intenciją, gavėją, terpę, vietą, laiką, priežastį, funkciją) ir intratekstinius požymius?
	DISKURSO SRITIES KATEGORIJA	Tam tikra kultūros socialinė aplinka, autoriaus ideologija ir (tekste, žanre, teksto pateikimo formoje išreikšta) pasaulėžiūra, žanras, teksto pristatymo metodas	Tam tikros disciplinos sritis, teksto tipas, komunikacijos lygis (eksperto / mėgėjo) ir teksto funkcija	INTENCIJA Ar yra kokių nors ekstratekstinių arba intratekstinių siuntėjo teiginių apie jo intenciją (-as), kuri (-ios) būtų susijusios su tekstu? Kokia (-ios) intencija (-os) yra pagal susitarimą susietos su žanru, kuriam analizuojamas tekstas gali būti priskiriamas? Apie kokius požymius, susijusius su siuntėjo intencija, galima daryti išvadas pagal kitus situacijos nulemtus veiksnius (siuntėją (ypač jo komunikacinį vaidmenį), gavėją, terpę, vietą, laiką ir motyvus)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gautais duomenimis ir siuntėjo intencijos požymiais, pagal kitas ekstratekstines dimensijas (gavėją, terpę ir funkciją) ir intratekstinius bruožus?
	REIKŠMIĖS DIMENSIJOS KATEGORIJA	Pavadinimas, prasminiai žodžiai, izotopija, kultūros asociacijos, metaforos ir teminės eilutės	Terminologinis konceptualizavimas (apibrėžtis / dedukcija – konvencija / interpretacija)	GAVĖJAS Kokia informacija apie gavėją gali būti pateikiama remiantis teksto aplinka? Kokią informaciją apie gavėjus galima surinkti iš pateikiamos informacijos apie siuntėją ir jo intencijas? Kokie požymiai apie originalo teksto gavėjo lūkesčius, bendrąsias žinias ir pan. gali būti numanomi iš kitų veiksnių (terpės, vietos, laiko, motyvų ir funkcijos)? Ar yra kokios nors informacijos apie originalo teksto gavėjo (-ų) reakcijas, kurios gali nulemti vertimo strategijas? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gauta informacija ir gavėjo požymiais, pagal kitas ekstratekstines dimensijas (intenciją, vietą, laiką ir funkciją) ir intratekstinius bruožus?
	PREDIKATYVINIŲ SANTY- KIŲ KATEGORIJA	Kalbėtojo požiūris, idiolektas, sakinio veiksniai, įvardžiai, fokusavimas, veiksmožodžio laikas, ironija, citatos, intertekstualumas ir registras	Šnekos aktai, frazės konstrukcija, pasyvo formos, įprasti teksto blokai, kalbėtojo nematotumo raiška, nuorodos, teksto rišlumo žymekliai, formulės ir išnašos	TERPĖ Ar tekstas paimtas iš rašytinės, ar žodinės formos pranešimo? Kokioje terpėje jis buvo perduotas? Kokia terpė naudojama pristatant tekstą gavėjui? Ar pateikiama ekstratekstinė informacija apie terpę? Kokias išvadas apie terpės požymius galima daryti atsižvelgiant į kitus situacijos veiksnius (siuntėją, intenciją, motyvą arba funkciją)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gauta informacija ir terpės požymiais, pagal kitas ekstratekstines dimensijas, tokias kaip adresatai ir jų lūkesčiai, motyvai, funkcija ir intratekstiniai bruožai?

1 lentelė (tęsinys). R. Stolze dėmesio kategorijos ir C. Nord ekstratekstiniai veiksniai

	<p>VIETA Kur tekstas buvo sukurtas arba perduotas? Ar pateikiama informacija apie erdvės dimensiją teksto aplinkoje? Ar kokia nors informacija apie erdvę yra laikoma bendrojo pobūdžio žinių, kurias turi gavėjas, dalimi? Kokius požymius galima apibrėžti remiantis kitais situacijos veiksniais (siuntėjo, gavėjo, terpės, motyvo)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gauta informacija ir erdvės dimensijos požymiais, pagal kitus ekstratekstinius veiksnius (siuntėją, gavėją, terpę, motyvą) ir intratekstinius bruožus?</p> <hr/> <p>LAIKAS Kada tekstas buvo sukurtas, publikuotas ar perduotas? Ar teksto aplinka suteikia kokios nors informacijos apie laiko dimensiją? Ar kokia nors informacija apie laiko dimensiją yra laikoma bendro pobūdžio žinių, kurias turi adresatas, dalimi? Kokie požymiai apie laiko dimensiją gali būti nustatomi remiantis kitais situacijos veiksniais (siuntėju, terpe, gavėju, motyvu ir teksto funkcija)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gauta informacija ir laiko dimensijos požymiais, pagal kitus ekstratekstinius veiksnius (siuntėją ir intenciją, gavėjo komunikacinio pobūdžio žinias, galimą terpę, teksto sukūrimo motyvus, funkciją) ir kitus intratekstinius bruožus? Kokios esminės problemos kyla iš galimos laiko spragos, esančios tarp originalo teksto ir vertimo teksto situacijos?</p> <hr/> <p>MOTYVAS Kodėl tekstas buvo sukurtas arba perduotas? Ar yra kokios nors informacijos apie komunikacijos motyvą, kurį galima rasti teksto aplinkoje? Ar tikimasi, kad originalo teksto gavėjas jau žino motyvą? Ar tekstas sukurtas tam tikrai progai? Ar tikimasi, kad tekstas bus skaitomas ir jo bus klausomasi daugiau negu vieną kartą arba net nuolat? Kokių dar požymių, be komunikacinio motyvo, galima rasti remiantis kitomis ekstratekstinėmis dimensijomis (siuntėju, intencija, gavėju, terpe, vieta, laiku, funkcija)? Kokias išvadas galima daryti, remiantis gautais duomenimis ir komunikacinio motyvo požymiais, pagal kitus ekstratekstinius veiksnius (gavėjo lūkesčius, siuntėją ir intenciją) ir intratekstinius bruožus? Kokių problemų gali kilti dėl skirtumų tarp originalo teksto sukūrimo motyvo ir vertimo motyvo?</p> <hr/> <p>TEKSTO FUNKCIJA Kokia yra teksto funkcija, kurią siuntėjas turėjo omenyje? Ar yra kokių nors užuominų apie turėtą omenyje funkciją teksto aplinkoje, tokią kaip teksto tipo nurodymas? Kokie požymiai, pvz., teksto funkcija, gali būti identifikuojami iš kitų ekstratekstinių dimensijų (motyvo, terpės, gavėjo, intencijos)? Ar yra kokių nors užuominų apie tai, kad gavėjas gali naudoti tekstą kitokiai funkcijai, o ne tai, kurią numatė siuntėjas? Kokias išvadas galima daryti, remiantis informacija ir užuominomis apie teksto funkciją, pagal kitas ekstratekstines dimensijas (siuntėją, intenciją, gavėją, terpę, laiką, vietą ir motyvą) ir intratekstinius bruožus?</p>
--	--

Lyginamoji lentelė išryškina dviejų tyrėjų, R. Stolze ir C. Nord, požiūrių sutapimus ir skirtumus, atsirandančius joms pristatant savus teksto suvokimo aspektus. Lentelėje nurodytų R. Stolze kategorijų aspektai taikomi tiek literatūriniam tekstams, tiek kalbai specialiesiems tikslams (dalykinei kalbai), o C. Nord ekstratekstiniai veiksniai vertėjams svarbūs todėl, kad hermeneutikoje (kitaip dar vadinamoje interpretacijos teorija), aiškinančioje tekstus ir supratimo bei interpretacijos santykį verčiant, jie atlieka konkretizacijos vaidmenį. Kaip nurodyta 1 lentelėje, R. Stolze lygina literatūrinio ir teisinio teksto kategorijas, kurios, priklausomai nuo to, ar tekstas literatūrinis, ar ne, analizuojamos skirtingais aspektais, kurie, kaip ir kategorijos, nurodomi lentelėje. O C. Nord visus savo pristatomus ekstratekstinius veiksmus pateikia klausimų forma. Taigi lingvistės hermeneutinei interpretacijai svarbius aspektus pristato skirtingai. Abi lentelės pusės technine prasme tarpusavyje nekoreliuoja, tačiau vertinant kartu gana išsamiai pristato interpretacinio teksto veiksmių visumą.

ATVEJO ANALIZĖ

Remiantis 1 lentelėje nurodytais veiksniais aprašomi du tekstai: **Europos žmogaus teisių konvencija** ir brošiūra **Teisės ir laisvės praktikoje**, kurių analizė išryškina vertėjo ir šių tekstų santykį per tam tikrus šių tekstų bruožus ir vertėjo žinomis bei supratimu pagrįstą šių bruožų interpretaciją tekstuose.

Kilmės nustatymo kategorija

Pirmoji kategorija, į kurią paprastai atsižvelgia (ar turėtų atsižvelgti) vertėjas prieš pradėdamas versti kalbos specialiesiems (teisės) tikslams tekstą – tai mokslo sritis ir jos pažangos lygis. Konvencijoje jau pats dokumento pavadinimas skaitytoją informuoja, kad šio teksto mokslo sritis yra teisė, o vienas iš rodiklių, suteikiančių informacijos apie mokslo pažangos lygį, kuriuo remiantis buvo parengta Konvencija, yra terminai. Tereikia užmesti akį į tekstą ir pamatysime, kad Konvencijoje vartojami naujaisi teisės disciplinos terminai, taikomi šiuolaikiniame teisės diskurse, pvz., *abolition, derogation, fundamental freedoms, acceptance, approval* ir kt.

Kitas svarbus kilmės nustatymo kategorijos aspektas, kurį įvardija R. Stolze, yra autorius. Taigi Konvencijos preambulėje minimas ir pačios Konvencijos rengėjas:

- 1) *Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members and that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of Human Rights and Fundamental Freedoms* [5].

Kaip matome, preambulės tekste užsimenama apie Europos Tarybą, kurios tikslas – didesnė jos narių vienybė, taigi Konvencijos autorė yra būtent Europos Taryba.

Kitas kilmės nustatymo kategorijos aspektas yra laikas. Apibūdinant Konvencijos laiką, svarbu nurodyti, kada būtent Konvencija parengta; šią informaciją ir randame Konvencijos preambulėje:

- 2) *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.* Rome, 4.XI.1950 [5].

Taigi iškart po Konvencijos pavadinimu pateikiama ir jos parengimo data – 1950 m. lapkričio 4 d.

Paskutinis aspektas, kurį aptaria R. Stolze pristatydamą kilmės nustatymo pagrindų kategoriją, vadinamas publikacijos terpe. Internetinis puslapis, pagal kurį suvokiama publikacijos terpė, nukreipia į Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainę. Tad publikacijos terpė tampa ir suvokimo terpe, nes skaitant Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainę galima rasti daugiau ekstratekstinės informacijos apie pačią Konvenciją ir suvokti, kas būtent turi susipažinti su Konvencija, kur ji taikoma ir pan.

Siekiant pagal tuos pačius R. Stolze įvardytus kilmės nustatymo kategorijos aspektus išanalizuoti brošiūrą *Teisės ir laisvės praktikoje*, pirmiausia, kaip ir analizuojant Konvenciją, reikia nurodyti mokslo sritį ir pažangos lygį. Žinoma, brošiūros mokslo sritis ta pati kaip ir Konvencijos – teisė. Tačiau brošiūros mokslo pažangos lygis nėra toks pat: Konvencijos mintį dėl kondensuotos struktūros gali suprasti tik teisininkas, o brošiūrą suprastų bet kuris kitas asmuo, nebūtinai tos srities specialistas, nes vartojami tokie teisės mokslui būdingi terminai: *discrimination, human trafficking, corruption* ir kt., kuriuos pagal bendrą išsilavinimą gali suprasti kiekvienas. Kalbant apie brošiūros autorių, tai – Europos Tarybos Komunikacijos direktoratas, parengęs brošiūrą Europos Tarybos užsakymu. Brošiūros parengimo datą randame ant brošiūros nugarėlės: ant jos nurodytas 2012 m. spalio mėn. Paskutinis aspektas – publikacijos terpė: tai – Europos žmogaus teisių fondo interneto svetainė. Joje pateikta daugiau ekstratekstinės informacijos apie brošiūrą ir nurodoma, kad ji gausiai iliustruoja Europos žmogaus teisių konvenciją ir puikiai parodo Europos Žmogaus Teisių Teismo funkcionavimą (<http://lt.efhr.eu/europos-tarybos-brosiuoros/>). Taigi dar net neperskaitę pačios brošiūros, vien remdamiesi jos publikacijos terpe galime nemažai sužinoti apie brošiūros turinį.

Siuntėjas

C. Nord, pristatydamą vieną iš ekstratekstinių veiksmų – siuntėją, pirmiausia, kaip nurodyta 1 lentelėje, užduoda klausimą, kas yra teksto siuntėjas. Konvencijoje siuntėjas yra teisėkūros organas, kitaip tariant, Europos Taryba. Brošiūroje siuntėjas – Europos Tarybos Komunikacijos direktoratas. Tiek Konvencijoje, tiek brošiūroje siuntėjas yra ir sąlyginis teksto autorius: Konvencijoje – Europos Taryba, brošiūroje – Europos Tarybos Komunikacijos direktoratas. Subjekto instrukcijos Konvencijoje skiriamos teisininkams, nes jie analizuos šias instrukcijas ir taikys jas praktikoje, o brošiūros – mokytojams ar dėstytojams, nes jie turės tą medžiagą pateikti savo mokiniam. Tačiau Konvencijoje siuntėjas yra ir dalyko ekspertas – tai yra teisės ekspertas, nes viena iš Europos Tarybos funkcijų yra įstatymų rengimas. Brošiūroje siuntėjas – ne dalyko ekspertas, nes teisės ir kitų sričių terminų vartojama labai nedaug, sintaksė taip pat nesudėtinga – sakiniai trumpi ir daugelis svarbiausių faktų tiesiog išvardijami papunkčiui, pvz.: *The Czech Republic passed a new bankruptcy law* ir *Austria ended the monopoly applying to television* [2].

Remiantis Konvencijos tekstu, tam tikros informacijos apie teksto siuntėją galima gauti iš teksto aplinkos, nes jau preambulės pradžioje nurodoma:

- 3) *THE GOVERNMENTS SIGNATORY HERETO, being members of the Council of Europe,*

Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948 [5].

Kaip matome, jau pačioje Konvencijos preambulės pradžioje ne tik įvardijama, kas yra Konvencijos siuntėjas – Europos Tarybos nariai, bet ir pateikiama daugiau informacijos apie siuntėją: nurodoma, kad siuntėjai yra šios Konvencijos signatarai – „GOVERNMENTS SIGNATORY“ (būtent taip sužinome siuntėjo statusą). Be to, nurodomas siuntėjo ryšys su dalyku, nes papildomame Konvencijos protokole, parengtame 1952-03-20, minima, kad Europos Tarybos narės yra pasiryžusios imtis priemonių, leisiančių užtikrinti tam tikras teises ir laisves:

- 4) *Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section I of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [5].

Remiantis pastarąja citata galima daryti išvadą, kad Europos Tarybos, kaip siuntėjos, ryšys su Konvencija įpareigoja ją užtikrinti Konvencijoje nurodytas teises ir laisves.

Diskurso srities kategorija

Atsižvelgiant į tam tikrus veiksnius – disciplinos sritį, teksto tipą, komunikacijos lygį (eksperto ar mėgėjo) ir teksto funkciją, galima išvengti klaidingos verčiamo teksto interpretacijos. Jau aišku, kad Konvencijos tekstas priklauso teisės disciplinos sričiai, tai – tarptautinė sutartis tarp Europos Sąjungos šalių narių. Taigi, remiantis šiais duomenimis galima net nustatyti, kokiai būtent teisės sričiai Konvencija priklauso – tarptautinės teisės sričiai. Svarbu įvardyti ir tai, kad Konvencijos teksto mintis labai kondensuota, o brošiūroje teisės sąvokos pateikiamos aiškinant; brošiūros tekste yra daug pakartojimų, pavyzdžiui, viename iš pirmųjų jos puslapių teigiama, kad Konvencija tapo pagrindu daugeliui kitų konvencijų:

- 5) *Since 1950, the Convention has undergone various amendments and has given rise to many other Council of Europe conventions* [2].

Toliau toje pačioje brošiūros praktinėje dalyje teigiama, kad Konvencija tapo pagrindu Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai:

- 6) *With this Convention they decide to take the first steps to enforce many of the rights contained in the Universal Declaration of Human Rights* [2].

Taigi brošiūros teksto mintis nėra tokia kondensuota kaip Konvencijos, be to, Konvencija suprantama tik teisininkams – vien todėl ją imtūsi versti ne kiekvienas vertėjas. Konvencijos neįmanoma suvokti nežinant tam tikrų teisinių terminų ir neturint atitinkamų tos srities žinių, nes pačioje Konvencijoje daugelis dalykų nėra pasakoma, o teksto skaitytojas juos supras tik tada, jei turės specialių žinių. Todėl galima sakyti, kad norėdamas suprasti Konvencijos tekstą skaitytojas turės remtis ir kitais šaltiniais. Jau pačioje Konvencijos preambulėje nurodoma, kad Konvencija parengta susitariant atsižvelgti į Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją:

- 7) *Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948;*

Considering that this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared [5].

Remiantis pirmiau pateikta Konvencijos citata, kurioje nurodoma, jog šalys narės susitaria remdamosi Deklaracija, galima numanyti, kad siekiant suprasti Konvencijos tekstą teks skaityti ir Deklaraciją. Tai, kad Konvencija parengta remiantis Deklaracija, patvirtina ne tik nurodyta citata, bet ir faktas, jog lyginant Deklaracijos ir Konvenci-

jos tekstus matyti, kad Deklaracijoje pristatomi tie patys Konvencijos straipsniai, tik gerokai plačiau. Pavyzdžiui, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Papildomo protokolo 2 straipsnyje *Right to education* pateikiama informacija apie mokslą, į kurią asmuo turi teisę, yra labai bendra, todėl skaitytojui kyla klausimų, apie kokį būtent išsilavinimą kalbama: pradinį ar vidurinį, o gal aukštąjį? Taip pat neįvardijama, koks būtent mokslas yra prieinamas visiems asmenims.

8) **ARTICLE 2**
Right to education

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions [5].

Tačiau jeigu prisiminsime prieš tai paminėtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kuria remiantis, kaip nurodyta citatoje iš Konvencijos preambulės, ir parengta Konvencija, tai perskaitę Deklaraciją suprasime, kad joje taip pat apibrėžiamos asmens teisės ir laisvės ir kad tai daroma pateikiant tokį pat kaip Konvencijoje, kuri, kaip minėta, parengta ja remiantis, tekstą, todėl galima daryti išvadą (o taip ir yra!), kad Deklaracijos straipsniai atsikartoja Konvencijoje. O prisimenant jau minėtą faktą, kad Konvencijos straipsniuose pateikiama labai bendro pobūdžio informacija apie asmens laisves, ir palyginus Konvencijos straipsnius su Deklaracijos straipsniais galima teigti, kad Konvencijoje esančias supratimo spragas galima užpildyti tik perskaičius Deklaraciją. Šiuo atveju verta paminėti R. Stolze mintį: „Daugelis aspektų išlieka numanomi ir pats tekstas turi supratimo spragų. Šias spragas turi kognityviai užpildyti pats skaitytojas ir tai visada įmanoma padaryti vertinant tekstą pagal tai, kokiai disciplinai jis priskiriamas atsižvelgiant į diskurso kategoriją“⁷ (Stolze 2011, 115).

O kaipgi dėl brošiūros? Ar siekiant suprasti joje pateiktą Konvencijos aiškinimą reikia prieš tai perskaityti Deklaraciją ir Konvenciją? Į šį klausimą atsako toliau nurodytas brošiūros straipsnis, kuris taip pat, kaip ir Deklaracijoje ir Konvencijoje, pavadintas *Right to education*:

9) *Article 2 of Protocol No. 1 – Right to education*
You have the right to go to school [2].

⁷ *Many aspects remain implicit, and the text as such contains gaps of meaning. These gaps have to be filled cognitively by the reader, and this is often easily possible with a view to the whole text within its discipline, concerning the DISCOURSE FIELD.*

Jau iš pateiktos brošiūros citatos aišku, jog informacijos čia pateikiama taip mažai, kad siekiant suprasti, kas iš tikrųjų aiškinama brošiūroje, skaitytojui tektų perskaityti tiek Deklaraciją, tiek Konvenciją. Taigi vėl galime kalbėti apie teorinėje dalyje apibūdintą hermeneutinį ratą: dalis galima suprasti tik supratęs visumą, o visumą – tik supratęs dalis. Remiantis šiuo hermeneutiniu tyrimo metodu, brošiūros tekstą suprasime tik supratę Deklaraciją ir Konvenciją. Vertėjas ima pažinti tekstą gilindamasis į visumos pažinimą, bet tuomet jam tenka gilintis į dalies pažinimą, o pažinus dalį iš naujo interpretuoti visumą, tarsi spirale skverbiantis vis gilyn į (teksto) pažinimą, niekada nepasiekiant absoliutaus pažinimo. Taigi vertėjo teksto pažinimo procesas niekada nebus baigtinis ir versdamas Deklaraciją, Konvenciją arba brošiūrą vertėjas niekada neras teisingo vertimo, tačiau jo tikslas – vertinant teksto visumą ir jos dalis išversti kuo tiksliau. Būtent toks visumos ir dalių pažinimas būtinas, kad tekstas būtų išverstas pagal žmogaus galimybių ribas.

Kitas diskurso srities kategorijos aspektas – teksto tipas. Šiuo atveju turime du skirtingų tipų tekstus, t. y. Konvenciją ir brošiūrą. Tačiau nustatant dar vieną diskurso srities kategorijos aspektą, kuris 1 lentelėje įvardytas kaip komunikacijos lygis (eksperto ar mėgėjo), išryškėja dar didesnis skirtumas tarp abiejų tekstų. Šiuo atveju turime abiejų komunikacijos lygių pavyzdžius: Konvencija – eksperto komunikacijos lygis, brošiūra – mėgėjo komunikacijos lygis. Konvencijoje vartojami atitinkami teisės srities terminai, pvz., *conditional release* (lygtinis atleidimas), *criminal charge* (baudžiamasis kaltinimas) ir kt., kurių brošiūroje nėra – joje vartojamos leksinės konstrukcijos nesudėtingos ir nereikalauja tam tikros srities žinių. Pavyzdžiui:

10) *The Convention protects the right to:*

- *life, freedom and security*
- *respect for private and family life*
- *freedom of expression* [2].

Tokie įprastos buitinės kalbos žodžiai kaip *life, freedom* arba *security* dar kartą įrodo, kad brošiūros tekstas skirtas mėgėjų auditorijai, o ne teisės srities specialistams.

Paskutinis diskurso srities kategorijos aspektas – teksto funkcija. Konvencijos teksto funkcija – informacinė, brošiūros – taip pat, tik jai būdinga ir fatinė funkcija: bandymas paveikti. Konvencijoje pateikiamos nuostatos dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos, kurių pagrindinė paskirtis – suteikti skaitytojui reikiamą teisinę informaciją, o brošiūros teksto funkcija susideda ne tik iš tikslo suteikti informaciją, bet ir paveikti skaitytoją, t. y. priversti domėtis pateikta informacija: to siekiama pateikiant faktinius duomenis, skaičius: *Today it has 47 member states, representing 800 million people* [2].

Be to, brošiūros viršelis – rožinės spalvos, pasirinktos siekiant atkreipti skaitytojų dėmesį.

Intencija

Intencija, arba, kitaip tariant, teksto siuntėjo tikslas, siekis arba užmojis, susijęs su tekstu, yra dar vienas aspektas, į kurį C. Nord pataria atsižvelgti vertėjui formuojant savo interpretacinį požiūrį į verčiamą tekstą. Kadangi Konvencijos teksto siuntėjas, kaip minėta, yra Europos Taryba, šios institucijos intencija – tikslas ir siekis – nuosekliai kartojama visame Konvencijos tekste, ne kartą ir ne du. Vienas iš tekstu išreiškiamų Konvencijos siekių – asmens teisių ir laisvių užtikrinimas, kuris kaip siekis įvardijamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Papildomame protokole, taigi tai – intratekstinis siuntėjo (Europos Tarybos) teiginys, esantis pačiame Konvencijos tekste:

- 11) *The Governments signatory hereto, being members of the Council of Europe, being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section I of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as “the Convention”)* [5].

O intenciją, nurodomą brošiūros tekste, galima įvardyti kaip mokymo tikslus ir atsižvelgiant į ekstratekstinius veiksnius, t. y. į interneto puslapyje pateikiamą brošiūros pristatymą, netgi galima teigti, kad brošiūros intencijos – Europos žmogaus teisių konvencijos iliustravimas ir supažindinimas su Europos Žmogaus Teisių Teismo funkcijomis:

- 12) „...parengė Europos Tarybos mokomosios brošiūros „Teisės ir laisvės praktikoje“ lenkišką bei lietuvišką versiją, turtingai iliustruojančią Europos žmogaus teisių konvenciją ir puikiai parodančią Europos Žmogaus Teisių Teismo funkcionavimą“ [6].

Reikšmės dimensijos kategorija

Reikšmės dimensijos kategorijoje kalbama apie terminologinį konceptualizavimą – tai yra apie tam tikros mokslo srities terminiją ir terminų reikšmę, siekiant išvengti tokio teksto supratimo, kuris, anot R. Stolze, įvardijamas kaip naivus, arba, kitaip tariant, tokio teksto supratimo, kai kalbos specialiesiems tikslams terminai suprantami ir išverčiami remiantis ne specialios srities dalyko terminų prasmėmis.

Gavėjas

Iš informacijos, pateikiamos apie siuntėją, galima gauti ir tam tikrų žinių apie gavėją. Kaip minėta, brošiūroje svarbus C. Nord hermeneutinėje teorijoje nurodomas ryšys tarp siuntėjo ir gavėjo. Pačiame brošiūros viršelyje (39 psl.) jau pateikiama tam tikros informacijos apie gavėją, taigi ant brošiūros viršelio išspausdinti žodžiai *Teaching resources* jau yra užuomina apie tai, kad brošiūros teksto adresatas – švietimo srities specialistas. Pati brošiūra sudaryta iš teorinės ir praktinės dalies, kurioje siuntėjas, kartu ir teksto autorius, pateikia gavėjui tam tikras praktines užduotis mokymo tikslais:

- 13) *Ask the pupils to share and discuss their lists within their group. The group should then agree on a list of 10 rights which it thinks are important. The group should then invent a name for the country and write it on a large piece of paper together with the list of rights [2].*

Galime daryti išvadą, kad brošiūros teksto gavėjas yra mokiniai. O turint omenyje tai, kad šias mokymo užduotis, žinoma, skiria mokytojas, gavėju galima įvardyti ir mokytoją. Konvencijos gavėjas yra teisininkas, kurio lūkesčiai labai specializuoti, konkretūs, bendros specialiosios žinios labai plačios ir gilios, nes taikyti Konvencijos nuostatas įmanoma tik turint atitinkamą tos srities išsilavinimą ir patirtį.

Predikatyvinių santykių kategorija

Analizuojant teisinius tekstus pagal predikatyvinių santykių kategorijos aspektus pirmiausia patariama atkreipti dėmesį į šnekos aktus, kuriems, kaip teigia Ligija Kaminskienė ir Nijolė Maskaliūnienė knygoje „Vertimas ir tekstas“ (2011), būdinga poveikio intencija ir kuriais tekste išreiškiamas noras, kad adresatas ką nors padarytų. Pavyzdžiui, Konvencijoje nurodoma:

- 14) *Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity [5].*

Remiantis šiuo Konvencijos punktu, autorius siekia, kad skaitytojas pasinaudotų teisinės gynybos priemone. Tačiau aiškiau pateikiamą poveikio intencijos paaiškinimą randame brošiūroje:

- 15) *Amongst other things, it prohibits:
the collective deportation of foreigners [2].*

Siekiant apibūdinti kitus predikatyvinių santykių kategorijos aspektus, tokius kaip pasyvo formos arba nematomumo raiška, galima teigti, kad Konvencijoje vyrauja

pasvyvo formos, o brošiūroje atvirksčiai – veikiamosios. Konvencijoje nuolat kartojamos tokios pasvyvo konstrukcijos kaip *all provisions had been amended or added by these Protocols were replaced, shall be protected, shall be deprived* ir kt. [2].

Atsižvelgiant į tai, kad pasvyvo formos būdingos kanceliariniam stiliui, Konvencijos tekstui jos suteikia daugiau šabloniškumo, oficialumo ir kitų kanceliariniam stiliui būdingų bruožų. Be to, remiantis tuo, kad Konvencijoje viskas išreikšta pasvyvu su modaliniu *shall*, galima teigti, jog labai paisoma konvencionalumo ir autoriaus nematomumo. Brošiūroje aprašomasis naratyvas leidžia vartoti supaprastintas nematomumo formas – kalbėti apie Konvenciją kaip apie trečiąjį asmenį.

Terpė, vieta, laikas, motyvas ir funkcija

Abiejų tekstų suvokimo terpę sudaro interneto adresai [5] ir [2], taip pat verta atsižvelgti į tai, kad tiek Konvencijos, tiek brošiūros tekstai yra paimti iš rašytinės formos pranešimų.

Informacija apie Konvencijos teksto sukūrimo vietą ir laiką pateikiama jos preambulėje, kurioje nurodoma, kad Konvencija parengta 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje, o brošiūroje, nors ir pristatomas tas pats Konvencijos tekstas, nurodoma tik data – 2012 m. spalio mėn.; parengimo vieta nenurodoma.

Pristatydamą motyvo aspektą C. Nord pirmiausia pataria atsakyti į klausimą, kodėl tekstas buvo sukurtas arba perduotas. Ieškant atsakymo būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Konvencijos parengimo tikslas – nuostatų, kuriomis reglamentuojamos pagrindinės žmogaus laisvės ir teisės, pristatymas ir pateikimas teisės srities specialistams, o pagrindinis brošiūros sukūrimo motyvas – jaunimo švietimas, siekiant supažindinti su Europos žmogaus teisių konvencija mokinius. Kadangi abiejų tekstų funkcija jau pristatyta skyrelyje „Diskurso srities kategorija“, tik dar kartą paminėsime, kad ir Konvencijos, ir brošiūros teksto funkcija – informacinė, bet brošiūrai būdinga ir fatinė funkcija – siekis paveikti.

IŠVADOS

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – apžvelgti hermeneutinę vertimo teoriją ir atlikti teisinių tekstų analizę, vadovaujantis teoriniais teksto supratimo interpretaciniais principais ir papildant ją funkcionalistinės krypties išvalgomis. Esminis straipsnio postulatas – vertimas prasideda ne nuo kalbos, o nuo teksto, kaip sudėtingo objekto, pažinimo, t. y. „iš tolo“, tęsiamas hermeneutiniu pažinimo ratu ir priartėja prie lingvistinio veiksmo per daugybę kitų pažinimo ir supratimo etapų.

Tuo tikslu buvo nustatyti pasiruošimo versti veiksniai, atsižvelgiant į aplinkos ir teksto interpretaciją, t. y. į subjektyvų vertėjo teksto suvokimą, tačiau remiantis objektyviu vertėjo ekstratekstinių aplinkybių pažinimu. Išanalizuoti du tekstai: *Europos žmogaus teisių konvencija* ir brošiūra *Teisės ir laisvės praktikoje*.

Kritinė teorinė tekstų, t. y. Konvencijos ir brošiūros, analizė ir praktinė lyginamoji teksto analizė atliktos remiantis dviejų vertimo teoretikų, C. Nord ir R. Stolze, teksto hermeneutinio suvokimo įžvalgomis. Praktinė atvejo analizė parodė, kad prieš rengdamasis versti šiuos tekstus vertėjas, remdamasis pažintinėmis ir interpretacinėmis nuostatomis, į juos žvelgia iš skirtingų perspektyvų ir atkreipia dėmesį į skirtingus teksto bruožus.

Galima teigti, kad vertėjo pradinis žvilgsnis į abu tekstus grindžiamas teksto vietos diskurse suvokimu, nes pirmieji atsiskleidžia diskurso srities kategorijos aspektai, tokie kaip disciplinos sritis, teksto tipas ir komunikacijos lygis (eksperto ar mėgėjo). Didelis skirtumas matomas tarp abiejų tekstų komunikacijos lygių: Europos žmogaus teisių konvencija kvalifikuojama kaip eksperto komunikacijos lygio, o brošiūra *Teisės ir laisvės praktikoje* – mėgėjo.

Kitas vertėjo pažinimui ir interpretacijai priskirtinas aspektas – teksto funkcija (arba *scopos*), kuri abiejuose tekstuose taip pat skirtinga: Konvencijos teksto funkcija – informacinė, o brošiūroje dominuojanti funkcija taip pat informacinė, tačiau jai būdinga ir fatinė funkcija – siekis paveikti. Dar vienas skirtumą išryškinantis bruožas – C. Nord įvardijamas ekstratekstinis veiksnys, intencija. Kaip minėta, Konvencijos intencija yra asmens teisių ir laisvių užtikrinimas, brošiūros – mokymo tikslai. Kadangi tais pačiais hermeneutinės teorijos aspektais analizuojant du skirtingus teisinius tekstus, parašytus ta pačia tema, gaunama visai kitokia informacija apie tekstą, galima daryti išvadą, kad į šiuos hermeneutinės teorijos aspektus reikės atsižvelgti ir šiuos tekstus verčiant. Taip bus sėkmingiau pasiekiamas teksto adresatas.

Teksto analizės aspektai įrodo hermeneutinio pasirengimo vertimui svarbą. Hermeneutinis pasirengimas vertimui susideda iš atitinkamos informacijos rinkimo tekstuose pagal tam tikrus lingvistinius požymius – nuorodas, intertekstualumą, stilių, vartojamą terminiją. Taigi Konvencijos ir brošiūros tekstų hermeneutinė analizė padėjo nustatyti abiejų tekstų funkciją, išryškino, kokį paruošiamąjį darbą vertėjas turi atlikti prieš pradėdamas versti, kad išvengtų teksto suvokimo „baltų dėmių“ ir perteiktų jo funkciją.

Todėl galima daryti bendrą išvadą, kad hermeneutinė pažinimo ir interpretacijos teorija, patikrinta atvejo analize, leidžia teigti, jog vertimas prasideda gerokai anksčiau nei jo lingvistinis kodų keitimo veiksmas. Pati jo pradžia – interpretacinis teksto, kaip

objekto, supratimas, susiformuojantis iš vertėjo bendrųjų žinių ir subjektyvios teksto interpretacijos, t. y. hermeneutinis pažinimo veiksmas.

LITERATŪRA

- Černiuvienė, L. 2013. *Vertimo minties raida Europoje*. Vilnius: Lodvila.
- Gadamer, H. G. 1960/2009. *Kalba kaip hermeneutinės patirties terpė*. Vertė Alfonsas Tekorius. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga. <http://www.llvs.lt/?recensions=742>.
- Gadamer, H. G. 2006. *Truth and Method*. Great Britain: Continuum Publishing Group.
- Kaminskienė L., N. Maskaliūnienė. 2013. *Vertimas ir tekstas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kupsch-Losereit S. 2008. *Vom Ausgang Text zum Zieltext*. Berlin: Saxa.
- Paepcke F. 1986. *Im Übersetzen leben. Übersetzen und Textvergleich*. K. Berger, H. M. Speier. (Eds.). Tübingen: Narr.
- Nord C. 2005. *Text Analysis in Translation. Theory Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam/ New York: Rodopi.
- Reiss K. 2000. *Translation Criticism: The Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. Manchester: St. Jerome Publishing Ltd.
- Schmidt, L. K. 2006. *Understanding Hermeneutics*. Stocksfield: Acumen.
- Stolze R. 2011. *The Translator's Approach – Introduction to Translational Hermeneutics*. Berlin: Frank & Timme GmbH.
- Vermeer H. J. 1996. *A Skopos Theory of Translation. (Some arguments for and against)*. Heidelberg: Text&Context Verlag.

ŠALTINIAI

- [1] <http://www.coe.int/en/web/human-rights-convention> [žiūrėta 2015-10-12].
- [2] http://www.echr.coe.int/Documents/Pub_coe_Teaching_resources_ENG.pdf [žiūrėta 2015-10-12].
- [3] <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> [žiūrėta 2015-10-12].
- [4] http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf [žiūrėta 2015-10-12].
- [5] http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf [žiūrėta 2015-10-12].
- [6] <http://lt.efhr.eu/europos-tarybos-brosiuros/> [žiūrėta 2015-12-05].